Få kommuner redo att ta över all personlig assistans

En rapport om kommunernas beredskap och ekonomiska risker när privata och idéburna assistansanordnare hotas av nedläggning

Timersättningen är för låg, förvaltningen klarar sig inte heller på den ersättning som vi får för att klara assistansen

Ur Sundsvalls kommuns svar

Vårdföretagarna

Sammanfattning

Under många år har kostnadsökningarna för den personliga assistansen överstigit uppräkningen av den statliga schablonersättningen. För varje år har den ekonomiska pressen ökat på assistansanordnarna, såväl de privata och idéburna som de kommunala anordnarna. Ytterst har underfinansieringen drabbat alla människor, som är beroende av personlig assistans för att kunna leva som andra.

Urholkningen av ersättningen har nått en punkt där många privata och idéburna företag uppger att de riskerar att behöva lägga ned sin verksamhet om inte ersättningen räknas upp ordentligt.

Den övergångsbudget som regeringen lämnade över till riksdagen den 12 november var i stort sett en kopia av fjolårets. Den statliga assistansersättningen ökade med 1,5 procent eller med 5 kronor och 20 öre per timme.

Om denna budget går igenom i riksdagen ökar risken väsentligt för att många av de seriösa utförarna kan komma att behöva lägga ned verksamheten eller på andra sätt lämna branschen. I slutänden kommer därmed kommunerna att stå med det yttersta ansvaret för att användarna ska få den hjälp de har rätt till.

Vårdföretagarna har därför skickat en skrivelse till landets kommunstyrelser med fyra frågor om kommunernas förberedelser inför ett sådant scenario. Skrivelsen skickades till landets kommuner under oktober. Rapporten bygger på svar från 90 kommuner, varav 81 har besvarat enkätens sakfrågor. (Metod och källor finns på sidan 9.)

Vårdföretagarna ställde följande frågor:

1. Har kommunen analyserat risken för att privata och idéburna assistansanordnare upphör med verksamheten?

2. Finns en plan för att säkerställa fortsatt assistans om kommunen snabbt behöver ta ett större ansvar?

3. Har kommunen bedömt vilka ekonomiska konsekvenser ett utökat kommunalt utförande skulle få?

4. Hur skulle ökade kostnader finansieras?

De 81 svar vi fått från kommunerna visar att många av dem inte är väl förberedda. 73 procent av de svarande kommunerna uppger att de inte genomfört någon särskild ekonomisk analys. 48 procent har inte gjort någon riskanalys. 42 procent av de svarande säger att de inte har någon särskild plan. Endast 4 procent av de svarande kommunerna redovisar ett belopp för en tänkt merkostnad.

Bakgrund

Den personliga assistansen har underfinansierats i mer än tio år genom att den statliga ersättningen inte har följt den faktiska löne- och kostnadsutvecklingen. Enligt en rapport från revisionsföretaget Grant Thornton (2025 ökade timersättningen med cirka 19 procent mellan 2014 och 2024, medan de kollektivavtalade löneökningarna uppgick till cirka 26 procent. Personalkostnaderna utgör omkring 90 procent av assistansbolagens rörelsekostnader, vilket begränsar möjligheterna att hantera skillnaden genom ytterligare effektiviseringar, som inte direkt får påverkan på kvaliteten och användarnas självbestämmande.

Utvecklingen har medfört allt mindre ekonomiska marginaler. Vårdföretagarnas Assistansbarometer i juni 2026 visar att medianen för rörelsemarginalen var 2,5 procent 2024, den lägsta nivån på 16 år. En fjärdedel av företagen hade en marginal under 0,6 procent. (Uppgifterna bygger på SCB branschnyckeltal för företag med minst 20 anställda.)

I Vårdföretagarnas medlemsundersökning våren 2026 uppgav tre av fyra svarande assistansföretag att de väntade sig nollresultat eller underskott under året. Två av tre uppgav att de kunde behöva lägga ned assistansverksamheten under 2027 om ersättningen inte höjdes. (Uppgifterna beskriver medlemsföretagens bedömningar och är inte en prognos över faktiska nedläggningar.)

Riskerna har under flera år påtalats av företrädare för kommuner, utförare och assistansberättigade. Bland annat i en gemensam debattartikel i Dagens Samhälle den 7 april 2025. Då krävde Vårdföretagarna, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Fremia, Intressegruppen för assistansberättigade (IfA), Sobona och JAG både höjd ersättning och långsiktig indexering. Kommunenkäten undersöker mot denna bakgrund hur kommunerna har förberett sig för att anordnare upphör med verksamheten och vilka ekonomiska konsekvenser ett utökat kommunalt utförande skulle få.

Om anordnare lämnar marknaden kvarstår människors behov av assistans. Kommunerna kan då behöva utöka sin verksamhet kraftigt med kort framförhållning. Grant Thornton visar i en rapport från 2024 och i uppföljningen 2025 att kommunalt utförd assistans har betydligt högre timkostnader än den statliga schablonersättningen. I uppföljningen uppgick de undersökta kommunernas genomsnittliga kostnad till 428 kronor per timme 2023, vilket var 32 procent över den statliga schablonersättningen.

I Assistansbarometern september 2026 beräknade Vårdföretagarna merkostnaden till över 10 miljarder kronor årligen om kommunerna skulle ta över utförandet fullt ut. Beräkningen bygger på 2025 års uppgifter och antagandet att kommunalt utförande i genomsnitt kostar 30 procent mer än den statliga ersättningen.

En fortsatt otillräcklig statlig finansiering riskerar därmed att medföra mycket stora kostnadsökningar i kommunerna. Om merkostnaderna inte täcks av ersättningen behöver de

finansieras inom kommunernas budgetar, med risk för att andra välfärdsverksamheter får stå tillbaka.

Huvudresultat: Kommunerna har inte förberett sig

Merparten av de svarande kommunerna uppger att de inte har förberett sig för risken att snabbt behöva ta över mer personlig assistans om den statliga underfinansieringen av personlig assistans slår ut en majoritet av de privata och idéburna assistansanordnarna.

Av de 81 kommuner som besvarat sakfrågorna uppger 59 (73 procent) att ingen särskild ekonomisk analys har genomförts.

Endast tre kommuner, Falköping, Herrljunga och Essunga redovisar ett belopp för en möjlig merkostnad. (Tabell 1) En kommun, Sundsvall, konstaterar att "timersättningen är för låg, förvaltningen klarar sig inte heller på den ersättning som vi får för att klara assistansen."

Men det är anmärkningsvärt få kommuner som tycks ha uppmärksammat de relativt stora risker som nu finns.

Utifrån undersökningens resultat går det inte att med fullständig säkerhet dra slutsatsen att hälften av alla landets kommuner saknar riskanalyser av läget inom den personliga assistansen. Men det finns inte heller något som tyder på att de kommuner som inte besvarat enkäten skulle vara bättre förberedda än de som svarat.

Svar på frågorna	Antal	Andel
Ingen särskild ekonomisk analys uppges	59	73 %
Svarar nej på frågan om riskanalys	39	48 %
Riskanalys framgår inte av svaret	33	41 %
Beskriver genomförd, delvis genomförd, avgränsad eller pågående analys, eller att risken identifierats	9	11 %
Uppger ingen särskild plan	34	42 %
Hänvisar till ordinarie beredskap	32	40 %
Nej till riskanalys samt ingen särskild plan eller ekonomisk analys	22	27 %
Redovisar ett belopp för möjlig merkostnad	3	4 %

Andelarna är avrundade. Raderna beskriver olika eller överlappande mått och ska inte summeras. Att en särskild plan saknas innebär inte att all beredskap saknas. (Tabell 1)

Ordinarie beredskap dominerar

Närmare hälften av kommunerna har inte gjort någon riskanalys alls och när det gäller vilken beredskap man har, svarar nästan lika många kommuner att man inte har någon särskild plan.

Fyra av tio av de svarande hänvisar till ordinarie beredskap där flera kommuner hänvisar till det basansvar man redan har och från tid till annan tvingats ta över användare från privata eller idéburna anordnare med kort varsel.

Det är tydligt att alltför få kommuner har reflekterat över hur man skulle hantera ett scenario som innebär att väldigt många assistansanvändare tvingas byta till kommunen med kort varsel.

Det är också tydligt av svaren att döma att ett antal kommuner inte fullt ut har kontroll på hur mycket den egna verksamheten kostar per timme att utföra personlig assistans.

Fyra kommuner uppger en plan eller åtgärdsgång, tre beskriver pågående arbete och för åtta framgår inte planläget. Kommunernas svar visar därmed begränsad särskild planering för det scenario som skrivelsen tar upp.

Stor eller liten kommun spelar ingen roll

En jämförelse med kommunernas folkmängd visar inte på några tydliga skillnader mellan små och stora kommuners förberedelseförmåga. Kommuner med minst 50 000 invånare redovisar något mer sällan avsaknad av analys och plan, men underlaget är litet och svaren ofta otydliga. Den säkraste slutsatsen är att det bristande förberedelsearbetet berör både mindre och större kommuner. [Tabell 1]

Begränsad planering och okända kostnader

Ansvar och erfarenhet ersätter ofta särskilda förberedelser

Många svar på Vårdföretagarnas skrivelse hänvisar till kommunens ansvar, befintlig assistansverksamhet eller tidigare övertaganden. Sådana resurser kan underlätta ett enstaka ärende. Svaren ger däremot sällan en samlad bild av hur flera assistansgrupper skulle tas över på kort tid med ordnad bemanning och finansiering.

På frågan om de genomfört en riskanalys svarar 39 kommuner (48 procent) nej. I 33 svar framgår det inte om någon analys har gjorts. Övriga nio beskriver genomförd, delvis genomförd, avgränsad eller pågående analys, eller att risken identifierats. (Ett otydligt svar har inte räknats som ett nej.) (Tabell 1)

Nästan tre av fyra kommuner uppger att ingen särskild ekonomisk analys genomförts

Kunskapsluckan är särskilt tydlig i ekonomisvaren. 59 kommuner (73 procent) uppger att de inte har gjort någon särskild analys konsekvenserna. Nio kommuner för ett översiktligt resonemang och tre uppger en bedömning utan belopp. Tre andra kommuner redovisar belopp och en hänvisar till pågående arbete. För sex kommuner framgår inte om en bedömning har gjorts.

Hänvisningar till att ersättning följer ärendet eller att samma antal timmar ska utföras besvarar inte frågan om kostnaden per timme.

I ett svar ser kommunen inga ökade kostnader trots att frågan inte har utretts. Det illustrerar varför lugnande besked behöver följas av beräkningar, snarare än tas som intäkt för att kostnadsrisken saknas.

De få beloppen illustrerar möjliga konsekvenser

De tre kommuner – Falköping, Herrljunga och Essunga – som redovisar beräknade belopp för ett övertagande utgår från olika lokala förutsättningar.

Falköping anger ett scenario med merkostnader på 35–40 miljoner kronor per år om samtliga omkring 50 externa ärenden överförs och verksamheten över tid bemannas enligt kommunens kompetenskrav. Kommunen bedömer samtidigt att ett övertagande sannolikt skulle ske successivt och att den praktiska organisationen har erfarenhet.

De två övriga beloppen ligger omkring en miljon kronor, men svaren anger inte uttryckligen tidsperiod. Ett av dessa svar beskriver kostnadsökningen som utmanande inom budget – men sannolikt ingen betydande risk. Beloppen är därmed exempel på skilda lokala bedömningar och ska inte summeras eller användas för att verifiera barometerns riskscenario.

En finansieringslucka kan påverka andra insatser

Flera svar anger att nya kostnader får hanteras inom befintliga ramar eller genom politiska beslut. Det visar att många kommuner inte säkrat finansieringen i förväg. Ett svar som redogör för tidigare ekonomiska analyser beskriver att ett snabbt övertagande kan ge kostnader utanför budget. Det kan därför leda till omprioriteringar inom annan kommunal verksamhet om nya medel uteblir.

Många kommuner har redan i dag ansträngda budgetar inom såväl omsorg som socialtjänst. Stora, inte planerade, kostnadsökningar riskerar därmed att slå ut eller på andra sätt kraftigt påverka andra verksamheter inom vård och omsorg.

Skillnader mellan mindre och större kommuner

För att undersöka betydelsen av kommunstorlek har de 81 sakliga svaren kopplats till SCB:s folkmängd den 31 december 2025. Grupperna är: under 20 000, 20 000–49 999 och minst 50 000 invånare. Gränserna är valda för denna beskrivande jämförelse och är ingen officiell kommungruppsindelning.

Tabell 2

Befolkning	Under 20 000	20 000–49 999	Minst 50 000
Kommuner som svarar på sakfrågorna	48	18	15
Ingen särskild plan uppges	20/48 42 %	9/18 50 %	5/15 33 %
Hänvisar till ordinarie beredskap	18/48 38 %	8/18 44 %	6/15 40 %
Ingen särskild ekonomisk analys uppges	34/48 71 %	15/18 83 %	10/15 67 %
Svarar nej på frågan om riskanalys	24/48 50 %	9/18 50 %	6/15 40 %

Varje andel har respektive grupps samtliga sakliga svar som nämnare. Antal visas tillsammans med avrundade procenttal. Måtten överlappar och ska inte summeras. Oklara svar har inte räknats som nej.

Ingen tydlig skillnad mellan kommuner av olika storlek

Den största andelen som uppger avsaknad av särskild plan eller ekonomisk analys finns i mellangruppen 20 000–49 999 invånare.

Bland kommuner med minst 50 000 invånare anges något mer sällan avsaknad av särskild plan och ekonomisk analys. Men gruppen omfattar bara 15 kommuner. För riskanalysen är sju (47 procent) av dessa svar oklara. Den lägre andelen uttryckliga nej kan därför inte tolkas som att övriga har genomfört en analys. Svaren ger dock inte stöd för en generell rangordning.

Slutsatsen är att brister i särskild planering och ekonomiska analyser återkommer i alla tre grupperna. Resultaten tyder inte på att det finns några större skillnader enbart baserat på kommunstorlek.

Det går heller inte utifrån kommunstorleken att dra några slutsatser om hur många externa assistansärenden som finns, hur omfattande behoven är eller vilken ledig kapacitet kommunen har. Sådana förhållanden behöver undersökas för att förklara skillnader i faktisk sårbarhet. Vårdföretagarna har däremot i flera rapporter och i Assistansbarometern visat att behovsbedömningen inom personlig assistans och LSS skiljer sig kraftigt åt mellan kommunerna över landet. Samma behov kan bedömas olika beroende på i vilken kommun man bor i.

Men när det gäller hur förberedd den enskilda kommunen är för att överta driften av en stor del eller all personlig assistans går det inte att särskilja någon särskild sorts kommun utifrån storlek.

Slutsatser för finansiering och trygg assistans

Många av de svarande kommunerna saknar en särskild ekonomisk analys av ett större övertagande. Den begränsade planeringen innebär dessutom att bemanning, organisation och finansiering i flera fall måste lösas först när situationen uppstår.

Kostnadsansvaret riskerar att flyttas till pressade budgetar

Om ersättningen inte täcker utförandets kostnader kvarstår ett finansieringsproblem även efter ett byte av anordnare. I kommunernas svar finns både uppgifter om befintliga underskott och bedömningar att ersättningen kan räcka. Den varierande bilden gör egna lokala kalkyler nödvändiga. Den ger varken grund för att anta att varje övertagande blir dyrare eller kostnadsneutralt.

Att enskilda kommuner inte har gjort tillräckliga ekonomiska eller verksamhetsmässiga analyser minskar inte behovet av förberedelser. Tvärtom – ett växande kommunalt ansvar för utförande för den personliga assistansen kan behöva finansieras med omprioriteringar i de kommunala budgetana som påverkar andra delar av välfärden.

Ett övertagande kan påverka självbestämmande och kontinuitet

Att kommunen kan ordna ett akut stöd betyder inte att den omedelbart kan upprätthålla samma assistanslösning. I svaren från flera kommuner beskrivs tydligt att tillgänglig personal kan behöva användas och att kontinuitet och individuell anpassning inte kan garanteras.

Detta strider mot grunden för LSS.

Att så få som 15 procent av alla assistansanvändare i dag valt kommunen som utförare har flera skäl. Ett som ofta framkommer vid samtal med assistansanvändare och företrädare för dem är att man anser att man i kommunen inte ges samma möjlighet att själv bestämma vem som ska vara assistent som hos en privat eller idéburen anordnare.

För den assistansberättigade handlar detta om vem som ger stöd i vardagen, hur stödet fungerar och vilket inflytande den personen behåller. Skulle underfinansieringen av assistansen fortsätta och självbestämmandet i praktiken försvinna måste ekonomisk beredskap och planering för ett tryggt övertagande av kommunerna därför omfatta mer än en bemanningslösning.

Självbestämmandet för den enskilde är mycket viktigt och en av grundstenarna för LSS.

Ersättningen behöver höjas och följa kostnaderna

Vårdföretagarna anser att assistansersättningen behöver höjas substantiellt för att både stoppa den nedåtgående spiralen och återställa de kvalitetsförsämringar som vi kan se. Därefter måste ersättningen räknas upp på ett långsiktigt hållbart sätt.

Den entydiga och samlade bilden av en bransch som håller på att gå under och kommunernas stora luckor i förberedelserna visar varför finansieringsfrågan behöver hanteras innan fler anordnare tvingas lämna branschen.

Behoven av personlig assistans kvarstår – oavsett vem som utför den.

Vårdföretagarna har tidigare presenterat förslag på hur en indexering av assistansersättningen skulle kunna genomföras.

Kommunerna behöver analysera sin egen exponering

Kommunerna bör kartlägga antal externa ärenden, assistansens omfattning och befintlig kapacitet samt beräkna olika scenarier för ett utökat utförande. Kalkylerna behöver skilja mellan tillfälliga övergångskostnader och varaktiga merkostnader. Finansiering och bemanning bör planeras i dialog med assistansanvändare och anordnare.

Underlaget talar för att detta arbete behövs i både mindre och större kommuner. Vilken beredskap som krävs bör utgå från den lokala assistansverksamheten och konsekvenserna för de berörda personerna, snarare än från kommunens folkmängd.

Slutord: 1,2 miljarder kronor är mindre än 10 miljarder

Personlig assistans har underfinansierats under mer än tio år. Kommunernas kostnad för att bedriva personlig assistans har samtidigt ökat kraftigt och man har behövt finansiera detta med pengar från andra verksamheter. Men då kommunerna i genomsnitt bara ansvarar för 15 procent av alla assistansanvändare så verkar detta faktum osynliggöras i många kommuners budgetar.

En höjning av den statliga assistansersättningen med exempelvis sex procent 2027 skulle kosta staten 1,2 miljarder kronor mer än den genomsnittliga höjningen, som varit 1,9 procent sedan 2014.

Skulle kommunerna tvingas ta över alla assistansanvändare kommer kostnaden öka med 10 miljarder kronor.

Även om staten och kommunerna har olika budgetar så är det samma skattebetalare som ska betala. Det är samma assistansanvändare som riskerar att få sitt självbestämmande begränsat om en majoritet av de privata och idéburna utförarna försvinner från branschen.

Metod

Kommunernas svar

Vårdföretagarna ställde frågor till landets kommuner om riskanalys och plan vid bortfall av privata eller idéburna assistansanordnare samt om ekonomiska konsekvenser och finansiering. Önskad svarstid var den 22 oktober 2026. Underlaget är uppdaterat till och med den 5 november 2026.

Materialet omfattar 95 källposter från 90 kommuner. Varje kommun räknas en gång. Av dessa har 81 lämnat sakliga svar, sex saknar ännu sakligt svar, två avböjer och en anger att frågan inte är aktuell lokalt. De 81 sakliga svaren utgör basen för resultatandelarna. Det motsvarar 28 procent av landets 290 kommuner. Bortfallet kan påverka resultaten.

Kategoriseringen beskriver vad svaren uppger. Avsaknad av särskild plan betyder inte avsaknad av all beredskap. Ordinarie beredskap redovisas som en egen kategori. Ingen särskild ekonomisk analys kan kombineras med ett allmänt ekonomiskt resonemang. Oklara uppgifter har inte räknats som nej. Uppgivna planer och kalkyler har inte granskats separat. Tjänstepersoner anges inte med namn.

Jämförelsen efter folkmängd

Alla 90 kommuner har kunnat matchas mot SCB:s preliminära folkmängd den 31 december 2025. Bland de 81 sakliga svaren finns 48 kommuner under 20 000 invånare, 18 med 20 000–49 999 och 15 med minst 50 000. I landet finns 167, 72 respektive 51 kommuner i dessa grupper. Andelen med sakliga svar är därmed 29, 25 respektive 29 procent.

Jämförelsen är beskrivande. Materialet är inte ett slumpmässigt urval och inga slutsatser om statistiskt säkerställda skillnader eller orsakssamband dras. Även en alternativ indelning vid 10 000 och 50 000 invånare saknar ett genomgående mönster där de minsta har högst andel negativa besked. Skillnader i svarens tydlighet och lokal exponering kan påverka jämförelsen.

Vårdföretagarnas beräkning av kommunernas kostnader

Beräkningen av den uppskattade kostnadsökningen av den statliga assistansen har utgått från antalet assistansberättigade och genomsnittligt antal assistanstimmar per kommun i december 2025. Andelen av assistansberättigade som i dag har en kommunal anordnare i varje kommun har utgått från andelen i det län kommunen återfinns. Med utgångspunkt från detta har sedan beräknats hur många timmar som går över i kommunal regi om samtliga övriga anordnare försvinner, allt annat lika. Med utgångspunkt från att assistansen utförd av kommunerna i genomsnitt kostar 30 procent mer än den statliga ersättningen per timme har kostnadsökningen för varje kommun sedan uppskattats. Beräkningen av den uppskattade kostnadsökningen av den kommunala assistansen har utgått från antalet assistansberättigade med kommunal assistans per kommun 2025.

Underlag

Assistansbarometern juni 2026:
https://www.vardforetagarna.se/app/uploads/sites/3/2026/07/Assistansbarometern-juni-23062026.pdf

Medlemsundersökningen våren 2026:
https://www.vardforetagarna.se/app/uploads/sites/3/2026/03/Assistansbarometern-mars-2026.pdf

Assistansens samhällskostnader, april 2024, Grant Thornton:

https://www.vardforetagarna.se/2024/04/ny-rapport-grant-thornton-har-pa-vardforetagarnas-uppdrag-granskat-kostnadseffektiviteten-i-personlig-assistans/

En jämförande analys av kostnader för att utföra personlig assistans, april 2025, Grant Thornton:

https://www.vardforetagarna.se/app/uploads/sites/3/2025/04/Assistansens-samhallskostnader%E2%80%932025.pdf

Gemensam debattartikel från Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Vårdföretagarna, Sobona, Fremia och Intressegruppen för assistansberättigade (IfA) om vikten av att höja ersättningen:

https://www.dagenssamhalle.se/opinion/debatt/ta-ansvar-for-den-personliga-assistansens-overlevnad/

Vårdföretagarnas resonemang om indexering:
https://www.vardforetagarna.se/app/uploads/sites/3/2025/04/Assistansbarometern-april-2025.pdf

Vårdföretagarna